

DOI: 10.38146/BSZ.2018.12.9

LUKÁCS DALMA

Kulturális javak védelmi típusai Magyarországon

A hazai kutatás még csak a „szárnyait bontogatja” az illegális műkincs-kereskedelem megfékezése terén, csupán egy-egy specifikus téma lett felkapott, mint például a Közel-Kelet helyzete és az Iszlám Állam fosztogatásai, illetve az illegális „fémkeresőzők”. Azonban ezek a publikációk is csak magyar nyelven íródtak, nagy általánosságokat fogalmaztak meg, nem hoznak új kutatási eredményeket. A témában született legtöbb cikk nem is tudományos folyóiratokban, hanem ismeretterjesztő, esetleg napi hírekkel foglalkozó honlapokon jelenik meg, mint például az *Index*¹ vagy az *Origó*.² Továbbá fontos megemlíteni, hogy a felderítés menetéről sem születtek publikációk, akár csak a magyarországi műkincsvédelemmel foglalkozó szervek működéséről, mégis személyes beszélgetések során kirajzolódott, hogy a rendszer még finomítható, kevés a szakember, és fejlesztésekre lenne szükség a kulturális javak jogellenes külföldre vitelének megakadályozása érdekében hazánkban.³ E tényezők is hozzájárulnak ahhoz, hogy Magyarországon sem a civil lakossághoz, sem a szakemberekhez nem jutott el a kulturális javak illegális kereskedelme elleni fellépés fontossága. Az olasz rendőrség, a Carabinieri műtárgyvédelmi egysége⁴ az egyik kulcsfeladatának tartja, hogy a lakosságot folyamatosan tájékoztassák a kulturális javak védelméről, emellett minden hónapban kiállításokat rendeznek a felderített műtárgyakból, továbbá iskolákban tartanak előadásokat. Az effajta publicitás és aktivitás hiányzik Magyarországon, miközben ez az első lépés lenne a kulturális javak védelme irányába.

1 Kovács Bálint: A maffiánál találtak meg két lopott Van Gogh-festményt. *Index.hu*, 2016. szeptember 30. http://index.hu/kultur/2016/09/30/a_maffianal_talaltak_meg_ket_lopott_van_gogh-festmenyt/

2 Kovács Noémi: Ókori perzsa kincseket találtak egy kamionban. *Origo.hu*, 2017. február 8. <http://www.origo.hu/itthon/20170208-asszir-sumer-es-okori-perzsa-targyakat-talaltak-egy-mukincstolvajnal.html>

3 Olaszországban és Franciaországban ezeket a problémákat már áthidalták, hiszen a második világháború után kezdték kiépíteni a mára már jól működő rendszerüket, míg Magyarországon ennél jóval később, körülbelül húsz éve kezdődtek meg a hathatósabb intézkedések az illegális kereskedelem megfékezése céljából.

4 Carabinieri per la Tutela Del Patrimonio Culturale (TPC).

Fogalmak

Mindenekelőtt szükség lenne a kulturális javak fogalmat meghatározni, ám ez korántsem olyan könnyű. A köznyelvben csak műtárgyakként vagy műkincsekként találkozhatunk a terminológiával, azonban a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényben azt olvashatjuk, hogy a kulturális javak a régészeti és hadtörténeti leletekkel, valamint a műemléki értékekkel együtt alkotják a kulturális örökség egészét.⁵ Kulturális javakon pedig régészeti tárgyakat, művészeti alkotásokat, írásos, képi vagy hangrögzített emlékeket tartunk számon, amelyek hozzátartoznak az ország történetéhez, továbbá az emberiség fejlődéséhez.⁶ Tehát a jogszabályt leegyszerűsítve kimondhatjuk, hogy a régészeti leletek, illetve a műalkotások sorolhatók ide. Ezek védetté nyilvánítása hatósági eljárás vagy miniszteri rendelet útján történhet⁷, megszűnése akkor következik be, ha a tárgy megsérül, ha a lelet-együttes egyik kulcsfontosságú darabja már nem található meg a többi darabbal együtt, illetve ha az adott tárgy kulturális érdekek miatt végleg külföldre kerül.⁸ Véleményem szerint a törvényben megfogalmazott definíciók alapján sem kapunk pontos képet arról, mi is tartozik a „műkincs” fogalmába. Ha egy tárgynál nem tudják megállapítani, hogy a kulturális javak körébe tartozik-e, vagy sem, akkor az egykori Forster Központ jogutódja, a Miniszterelnökséghez tartozó műtárgyfelügyeleti hatósági osztály véleményét kell figyelembe venni. A kulturális javak fogalommagyarázatánál olvashattuk a művészeti alkotásokat. Eredeti műalkotásnak tekintjük a képzőművészeti (festmény, szobor, metszet stb.), iparművészeti (szőnyeg, üvegtárgy, kerámia stb.), továbbá a fotóművészeti alkotásokat, illetve egyes másolatokat is, amelyek csak korlátozott számban készültek a művész által vagy az irányítása alatt.⁹

Műkincsvédelemmel foglalkozó szervek Magyarországon

Magyarországon jelenleg a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a Nemzeti Nyomozó Iroda műkincsvédelmi alosztálya, az Interpol és az egykori Forster Központ

⁵ A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 7. § 10. bek.

⁶ Uo. 7. § 11. bek.

⁷ Uo. I. Általános rendelkezések 46. §

⁸ Uo. 50. §

⁹ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény E § (2) bek.

jogutódai: a Miniszterelnökség, a Magyar Művészeti Akadémia, illetve a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft. foglalkozott a kérdéskörrel 2018 novemberéig, jelenleg a szervezet átalakítás alatt áll. A nemzetközi körözésért és információáramlásért az Interpol magyarországi irodája felel.

A rendőrség szervezetén belül 1997-ben jött létre a műtárgyak védelmére szakosodott szervezeti egység, amely 2004 óta a Nemzeti Nyomozó Iroda keretei között működik műkincsvédelmi alosztály néven. A műkincsvédelmi tevékenység fontos része egy speciális adatbázis, amelynek létrehozását egy erre a célra kifejlesztett, külföldön is alkalmazott szoftver honosításával szertették volna az egység tevékenységének keretei között megvalósítani. Az Országos Rendőr-főkapitányság, a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal között 2006-ban létrejött háromoldalú együttműködési megállapodás nyomán a lopott műtárgyak azonosítását megkönnyítő, a rendőrségi munkát is segítő számítógépes adatbázis kifejlesztésére került sor az akkori Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (később Forster Központ) keretei között.¹⁰

Az egykori Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság¹¹, majd Kulturális Örökségvédelmi Hivatal¹², később Forster Gyula Központ¹³ jogutódja három részre szakadt 2017. január 1-jén. A Miniszterelnökségen belül megalakult a műtárgyfelügyeleti hatósági főosztály, amely a kulturális javak ideiglenes és végleges kiviteli engedélyeztetésével, a külföldről behozott kulturális javak védelmével, műtárgyak védetté nyilvánításával, esetleg megszüntetésével foglalkozott. 2006-ban alakult meg a Kulturális Javak Bizottsága, amelynek feladatköre azóta is a védetté nyilvánítás vagy éppen ennek megszüntetése. A 2012. évi XCV. törvény hatálybalépésével egy új feladatkör jött létre a szervezetnél, a jogi immunitás, amely elősegíti, hogy a külföldi műtárgyakat biztonságosan kiszállíthassák Magyarországról, továbbá eredeti állapotukban vissza is szolgáltassák őket. 2016-ban száztizenhat új műtárgy érkezett hazánkba.¹⁴ A Magyar Művészeti Akadémia részeként működik a műemlékek védelmével foglalkozó Műemléki Tanácsadó Testület, míg a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft.¹⁵ a régészeti feltárások ellenőrzését és koordinációját, továbbá a pályázatok és fejlesztések végrehajtását végzi.

¹⁰ Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársával folytatott interjú alapján.

¹¹ 1998 és 2001 között.

¹² 2001 és 2012 között.

¹³ 2012 és 2016. január 31. között

¹⁴ Forster Központ Műtárgyfelügyeleti Iroda 2016. évi munkája.

http://www.koh.hu/uploads/content/625/file/2016-jelentes-FK-MFI_2017_03_27.pdf

¹⁵ Neve ellenére országos hatáskörrel bír.

Az adóhatóság feladatai közé tartozik az ellenőrzés, amelyet a harmadik országok vonatkozásában előforduló kivitelkor és behozatalkor végeznek, továbbá célja a termék azonosítása. Ennek érdekében a szállításhoz tartozó okmányok eredetiségét is vizsgálják, illetve hogy az adott tárgyhoz valóban a felmutatott iratok tartoznak-e. A vámhatóságok a műtárgyak meghatározásához általában szakértőt kérhetnek fel, legtöbb esetben múzeumi szakembert (régész, muzeológus stb.), ugyanis az igazságügyi szakértők között nem szerepel konkrétan műtárgyszakértő. Az egykori Forster Központ által kiadott, még érvényes kiviteli engedélyek a lejáratukig hatályosak.¹⁶

Az említettek mellett kiemelt funkciója van az Interpol magyarországi irodájának. Az Interpolnak a nemzetközi nyomozás haladásában van nagy szerepe, nemzeti szinten pedig a helyi irodákkal tartja a kapcsolatot. Az Interpol magyarországi irodájában egyetlen ember foglalkozik a kulturális javak illegális kereskedelmének ügyeivel. Az Interpol saját adatbázisának, a *Works of Arts*nak (WOA) az egyik változata mindenki által elérhető az interneten.¹⁷ Azonban létezik egy másik típusa is, amely csak bizonyos országokban elérhető. A műkincskörözésekben 1947 óta működik közre az Interpol, és az említettek mellett napjainkban konferenciákat, illetve továbbképzéseket tartanak. A szervezet tagjai alapfokú művészeti oktatást kapnak. Az adatbázis a lopott, lefoglalt, illetve az illegális kereskedelemmel kapcsolatos műtárgyak adatait tartalmazza. Az adatbázisban szöveges alapon lehet keresni: típus, méret, anyag, szín, művész és technika alapján is, ezeken belül újabb szűkítési felületek jelennek meg. Megfigyelésem alapján nem könnyű az adatbázisban való keresés, hiszen minden embernek más és más tényező lesz fontos az adott műtárgyról, ami megnehezíti a már rendszerben szereplő tárgyak megtalálását. Az ebből eredő nehézségek kiküszöbölésére hoztak létre egy numerikus jelekből és betűkből álló azonosítót, amely megkönnyíti egyebek között a szervek közötti információáramlást és a nyomozást.¹⁸

16 Harnberger György – Tóth András – Vass Ádám: Korlátozások és tilalmak, valamint a termékbiztonsággal és megfelelőséggel kapcsolatos intézkedések a vámhatósági eljárásokban. Tansegédlet a NAV KEKI pénzügyőri szakosító tanfolyam és a tiltó-korlátozó rendelkezések továbbképzés, valamint a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar vám- és jövedéki igazgatási szakirány hallgatói részére. 2017, 15. o.

17 <https://www.interpol.int/notice/search/woa>

18 A Nebeknél folytatott konzultáció keretében szerzett információk alapján.

Műtárgyak védelme 2018 őszéig

A „védelem” kifejezésen nemcsak a fizikai érintetlenség megóvását kell érteni, hanem a tárgyak feldolgozását, továbbá a szakemberek és egyes hivatalok és hatóságok munkáját is. A védetté nyilvánítást a már említett Műtárgyfelügyeleti Iroda végezte, amely a Forster Központ jogutódja volt, és amely 2018 novemberében újabb átszervezéseken esett át. Azonban ez az állam, továbbá a magángyűjtő számára felelősséget és kötelezettségeket is jelent egyszerre, hiszen köteles a tárgyakat a megfelelő módon tárolni, őrizni és megvédeni.¹⁹ Ezek mellett a hatóságok is bizonyos időközönként ellenőrizhetik a tárgyak minőségét. A kötelezettségek mellett azonban előnnyel is jár védetté nyilvánított tárgy birtoklása, hiszen így az eredetiségük is garantált. Fontos megemlíteni, hogy a nem védett műtárgyak birtoklása már nem bejelentésköteles.

A galériák és aukciós házak esetében hatalmas hiányosság, hogyha eladásra kínálnak nekik hamis tárgyat, és ezt felismerik, csupán az ajánlat visszautasítására van lehetőségük, nem foglalhatják le őket. Azonban ezeket az „elkövetők” más galériáknak és aukciós házaknak kínálják addig, míg valaki meg nem veszi, aminek következtében bekerülnek a legális piacra. Más országokban (például Franciaország, Olaszország) a galériák és aukciós házak kötelesek nyilvántartást vezetni, amelyet minden esetben át kell adniuk az őket ellenőrző rendőri szerveknek. Ezt a hazai törvények nem teszik lehetővé, sőt ellenőrzésre is csak akkor jogosítják fel a rendészeti szerveket, ha bizonyítani tudják az adott tárgyra vonatkozó bűncselekményt.²⁰

A korábban említett szervezetek foglalkoznak Magyarországon az illegális műkincs-kereskedelem megfékezésével, a kommunikáció közöttük azonban nem minden esetben gördülékeny. A rendőrség, ha egy lopott műtárgy után kutat, gyakran nem értesíti az Interpolt, így nem kerül fel az adott kulturális örökség a nemzetközi körözési listára.²¹ Más esetekben viszont az előkerülésük után nem jelzik, hogy a tárgy már nem igényel körözést. Bár a magántulajdonban lévő műtárgyak lopását bejelentik, azonban az előkerülésükről gyakran elfelejtik értesíteni a rendőrséget.

A kulturális javak országból kiviteléhez kötelező az örökségvédelmi hatóság, a műtárgyfelügyeleti hatósági főosztály engedélye a közgyűjtemények, illetve e hatóság által védetté nyilvánított tárgyak esetében. Ezeken kívül a *táblázatban* szereplő adatokat kell figyelembe venni. Lényeges megjegyezni,

¹⁹ 2001. évi XXVIII. törvény 3. fejezet 52. §

²⁰ A Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársával folytatott interjú alapján.

²¹ A Nebeknél folytatott konzultáció keretében szerzett információk alapján.

A kivitelengedély-köteles nem védett kulturális javak

Kategória	A Meghatározás	B Együttes feltétel	
		kor	forgalmi érték
1.	A földből és a víz alól előkerült, a 7. § 19. pontja szerinti régészeti leletnek nem minősülő egyéb tárgyak.	legalább ötven év	nincs
2.	Művészeti, történelmi, illetve vallási emlékekből származó, azok szerves részének számító részek és elemek.	legalább ötven év	nincs
3.	Bármilyen alapra, bármilyen anyag használatával, teljesen kézzel készített képek és festmények, amelyek nem tartoznak a 4. és az 5. kategóriába, valamint nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	legalább százezer forint
4.	Bármilyen alapra, vízfesték, gouache és pasztell használatával, teljesen kézzel készített képek és festmények, amelyek nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	legalább ötvenezer forint
5.	Az 1., 2. és 4. kategóriába nem tartozó, bármilyen alapra, bármilyen anyag használatával, teljesen kézzel készített mozaikképek és rajzok, amelyek nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	legalább ötvenezer forint
6.	Eredeti metszetek, nyomatok, szita- és kőnyomatok a hozzájuk tartozó nyomólemezekkel, valamint eredeti plakátok, amelyek nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	legalább ötvenezer forint
7.	Az 1. kategóriába nem tartozó eredeti szobrok, illetve szoborművek és az eredetivel azonos eljárással készült másolataik, amelyek nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	legalább százezer forint
8.	Fényképek, filmek és negatívjaik, amelyek nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	legalább ötvenezer forint
9.	Ősnyomtatványok és kéziratok, beleértve a kézírásos bejegyzéssel ellátott könyveket, a térképeket és zenei partitúrákat egyenként vagy gyűjteményes formában, amelyek nincsenek alkotójuk tulajdonában.	legalább ötven év	nincs
10.	A 9. kategóriába nem tartozó könyvek egyenként vagy gyűjteményes formában.	száz év	legalább százezer forint
11.	Nyomtatott térképek.	száz év	legalább ötvenezer forint
12.	Iratok, irategyüttesek, valamint irat- és tervtári anyagok, kép- és hangarchívumok anyagai, bármilyen adathordozón.	legalább ötven év	nincs

Kategória	A Meghatározás	B Együttes feltétel	
		kor	forgalmi érték
13.	a) Természettudományos gyűjtemények: zoológiai, botanikai, paleontológiai, ásványtani vagy anatómiai gyűjtemények, illetve azok egyes darabjai; b) Történeti jellegű gyűjtemények: történelmi, néprajzi vagy numizmatikai jelentőségű gyűjtemények.	nincs	legalább százezer forint
14.	Közlekedési eszközök.	legalább ötven év	legalább százezer forint
15.	Az 1–14-ig terjedő kategóriák egyikébe sem tartozó minden egyéb antik darab, különösen: a) játékok, játékszerek; b) üvegtárgyak; c) arany- és ezüstnemű; d) bútorok; e) optikai, fotó- és kinematográfiai berendezések; f) hangszerek; g) órák és alkatrészeik; h) fából készített műtárgyak; i) kerámia; j) kárpit; k) szőnyegek; l) tapéta; m) fegyverek; n) numizmatikai tárgyak (érmek, jelvények stb.).	legalább ötven év	legalább százezer forint

Forrás: A 2001. évi LXIV. törvény 1. számú melléklete

hogy a kortárs²² művészeti darabok kivitele nem engedélyköteles. Ellenőrzésre (iratok, engedélyek) azonban nincs jogköre a műtárgyfelügyeleti hatósági főosztálynak, ezt a feladatot a vámhatóság végzi.²³ Továbbá fontos megemlíteni egy óriási hiányosságot: kulturális javak eredetvizsgálata egyik állami intézmény feladatkörébe sem tartozik bele.

A Műtárgyfelügyeleti Iroda²⁴ által készített statisztikákból megállapítható, hogy 2016-ban 2023 ügyben 8823 iratot rögzítettek. Ezek az iratok egyebek

²² A fogalom meghatározás széles körű, nincs egységesen elfogadott meghatározás.

²³ A Nebeknél folytatott konzultáció keretében szerzett információk alapján.

²⁴ A Miniszterelnökség önálló szervezeti egységként működő örökségvédelmi hatósági főosztályán belül található iroda.

között a védetté nyilvánítás, annak megszüntetése, illetve a kiviteli engedélyezés stb. tárgykör köré csoportosulnak. A hivatal 2016-ban 778 engedélyt adott ki, ebből végleges kiviteli engedély 615, míg az ideiglenes 163. Érdeemes megemlíteni, hogy 2015-ben 1383 műtárgykísérő igazolást adtak ki, de mert egy igazoláshoz több műkincs is tartozhat, így a kivitt kulturális javak száma akár háromezer is lehet.²⁵

A műtárgyak kivitelénél, illetve behozatalánál még egy fontos hiányosság tapasztalható: a schengeni információs rendszerben (SIS) nincs kulturális javakra vonatkozó rész. A schengeni határszakasz szerepe fontos, hiszen ezen átlépve már lehetséges a szabadkereskedelem. A szakemberek elmondása szerint azért nincs mód a kulturális javak SIS-ben szerepeltetésére, mert míg az autók alvázszám alapján beazonosíthatók, addig a műtárgyakra nincs hasonló jellegű kódrendszer. Olaszországban már több éve használják a nem szövegalapú keresést, vagyis az adott festményt vagy szobrot lefotózzák, majd az adatbázisban keresést indítanak el.²⁶ A Carabinieri műtárgyvédelmi osztálya létrehozott egy alkalmazást, amelynek segítségével a lakosság is képes a telefonján, tabletjén, laptopján a nyilvános adatbázisban böngészni.

A kulturális javak védelmével kapcsolatos jogszabályok és kormányrendeletek

A büntető törvénykönyv 153. §-ában is olvashatunk védett tulajdon elleni támadásról, miszerint aki támadást indít katonai célpontnak nem minősülő létesítmények ellen, kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés-büntetést is kaphat. Továbbá öttől tíz évig terjedő szabadságvesztés fenyeget akkor, amikor a nemzetközi szerződés által védett kulturális javak vagy környékük ellen történik támadás, esetleg ezeket megrongálják, kifosztják vagy megsemmisítik, illetve ha katonai célra veszik igénybe a területet.²⁷ Műemlékek vagy védett kulturális javak megrongálása, megsemmisítése vagy olyan mértékű helyreállíthatatlan károsodás okozása esetén, amelynek következtében elveszíti a műemlék jellegét, egytől öt évig terjedő szabadságvesztés-büntetés járhat.²⁸ A védett kulturális javakkal való visszaélés esetén (védett gyűjteményhez tartozó

²⁵ Forster Központ Műtárgyfelügyeleti Iroda 2016. évi munkája. 3. o. http://www.koh.hu/uploads/content/625/file/2016-jelentes-FK-MFI_2017_03_27.pdf

²⁶ Varga János – Lukács Dalma: A Schengeni Információs Rendszer lehetőségei az illegális műkincs kereskedelem elleni fellépésben. Határrendészeti Tanulmányok, 2017/1., 42–52. o.

²⁷ A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 153. § (Védett tulajdon elleni támadás).

²⁸ Uo. 357. § (Műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása).

együttes darabjának hozzájárulás nélküli eltulajdonítása, tárgyak engedély nélküli kivitele az országból, vagy a kiviteli idő túllépése) három évig terjedő szabadságvesztés járhat.²⁹ Védett kulturális javak és régészeti leletek lopása esetén az elkövető három év szabadságvesztést kaphat.³⁰ Ha valaki régészeti lelőhelyet, műemléket, régészeti tárgyat vagy kulturális javat rongál meg, akkor a büntetése három évig terjedő szabadságvesztés is lehet.³¹ Kulturális javak körébe tartozó tárgy vagy régészeti lelet sikkasztása esetén szintén három év szabadságvesztés szabható ki.³² Kulturális javak és régészeti leletek jogtalan elsajátítása esetén (ha a tárgyat eltulajdonítja, és nyolc napon belül nem adja vissza a tulajdonosnak vagy a hatóságoknak) két évig terjedő szabadságvesztés járhat.³³ Három évig terjedő szabadságvesztés-büntetés jár a már említett kulturális javakra, műemlékekre, régészeti lelőhelyekre és innen előkerülő leletekre elkövetett orgazdaság esetén.³⁴ A büntető törvénykönyv jogszabályainak vizsgálatakor megállapítható, hogy a büntetőjogi tényállásokban szigorúbban büntetik a *védett* kulturális javakkal kapcsolatos elkövetéseket.

Az illegális kereskedelem hátterében húzódó okok

Miért is érdemes műtárgyakba fektetni? Az illegális kereskedők szemszögéből mindenképpen az a legfontosabb, hogy könnyen szállítható, nem feltűnő tárgyakról van szó. A bankjegyekkel ellentétben a festményeket, régészeti tárgyakat, főként a kis méretű szobrokat a legkönnyebb elrejteni.

Az egyik leggyakoribb veszély a kulturális javak tekintetében, ha az országban instabilak a *politikai viszonyok*; ezt tovább súlyosbíthatják a felkelések, illetve a *háború*. Elegendő csak az iraki múzeum 2003-as kifosztására gondolnunk, amely a műkincsvédelem szempontjából az elmúlt évek egyik legnagyobb tragédiája, amelynek következtében a tárgyak megjelentek a fekete piacon. Az amerikai csapatok tankokkal való bevonulása közben egyebek között a babiloni Istár-kapuban és hozzá tartozó felvonulási útban is visszafordíthatatlan károk keletkeztek.³⁵ A múzeumból az amerikai csapatok

29 Uo. 358. § (1) bek. (Védett kulturális javakkal visszaélés).

30 Uo. 370. § (3) bek. (Lopás).

31 Uo. 371. § (3) ba) bek. (Rongálás).

32 Uo. 372. § (3) c) bek. (Sikkasztás).

33 Uo. 378. § (2) bek. (Jogtalan elsajátítás).

34 Uo. 379. § (3) b) bek. (Orgazdaság).

35 Hudák Krisztina: A modern háborúk és az illegális műkincskereskedelem kapcsolatai. A háború művészete. 10 éves a Hadtörténeti esték. Pécs, 2016. április 12. Konferencia-előadás.

megjelenése utáni néhány napban tizennégyezer régészeti lelet, egymillió könyv és nagyjából tízmillió dokumentum tűnt el³⁶, ezek visszaszerzése közös célja az amerikai kormánynak és a bagdadi múzeumnak, az előkerült, illetve a még felderítetlen tárgyakról pedig adatbázist hoztak létre. Ezek mellett életre hívták a Moszul-projektet, amelynek keretein belül – egyebek között a turisták által feltöltött képekből – újrateremtik a ma már nem látható helyszíneket és tárgyakat, az így kapott 3D-s modellek megmutatják a kulturális javakat az utókornak.³⁷

Ilyenkor nemcsak a múzeumok fosztogatása kerül előtérbe, hanem az illegális ásatások is, például Szíriában, amely tele van több ezer éves leletekkel, így nem véletlen, hogy a törvényi szabályozás is szigorúbb: tizenöt év szabadságvesztés jár az illegális ásatásért.³⁸

A Közel-Keleten zajló harcok számos esetre rávilágítanak, amikor is vallási és egyéb kulturális különbségekre hivatkozva műtárgyakat romboltak és semmisítettek meg az Iszlám Állam tagjai, akik mindezeket videóra vették, hogy mindenki láthassa, mire képesek. A média globalizációja felgyorsította a propagandafilmek terjedését, arról azonban kevesebb szó esik, hogy az Iszlám Állam mekkora mértékben felelős a szír és iraki leletek feketepiacra kerülésében.³⁹ E folyamatok az illegális beszerzéstől a pénzmosáson át a „legális” piacig nyomon követhetők.⁴⁰ A folyamat általában az illegális ásatókkal vagy tolvajokkal kezdődik, akik a műtárgyakat régészeti lelőhelyekről, múzeumokból vagy galériákból ellopják. Ők közvetítőkön keresztül eljuttatják a kulturális javakat a nemzeti, majd nemzetközi kereskedőkhöz, majd pedig aukciók következtében, restaurátorok közreműködésével és egyéb úton-módon bekerülnek a tárgyak a legális piacra. Látható, hogy a háborús övezetek lelőhelyei jelentős bevételi forrást jelenthetnek a terroristacsoportoknak. Az Iszlám Állam önfenntartó, anyagi forrásai egy részére az általa el-

³⁶ Uo.

³⁷ <https://projectmosul.org/gallery>

³⁸ Virág Judit Kata: Az illegális műkincskereskedelem nemzetközi vonatkozásai – különös tekintettel a fegyveres konfliktusok okozta speciális körülményekre. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A biztonság rendszertudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2012, 204. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII.] <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/virag.pdf>

³⁹ Hannah D. Willett: Ill-Gotten Gains: A Response to the Islamic State's Profits from the Illicit Antiquities Market. *Arizona Law Review*, vol. 58, no. 3, 2016, p. 836.

⁴⁰ Uo. 850. o.; Peter B. Campbell: The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage. *International Journal of Cultural Property*, May 2013, p. 113.

foglalt területeken található tárgyak illegális kereskedelmével tesz szert.⁴¹

Nemzetközi egyezmények

A hágai egyezmény kimondja, hogy ha a megszállt területen a kulturális javak megsérülnek, és ezt a helyi szervek nem képesek helyreállítani, akkor a megszálló csapatoknak kötelességük a belföldi hatóságokkal együttműködve renoválni.⁴² Ezenkívül fegyveres konfliktusos országokban olyan helyek létrehozását szorgalmazza, amelyek távol esnek a katonai bázisoktól, repterektől, ipari központoktól és közlekedési csomópontoktól, és ott egyetlen katonának sem tartózkodhat (kivéve biztonsági őrként), fegyveres erő jelenlétében ugyanis már katonai célú felhatalmazással bír a terület.⁴³ Napjaink hibrid hadviselésének korszakában azonban e kritérium nehezen kivitelezhető. Az egyezmény továbbá kitér arra, hogy kulturális javak szállítása esetén a tárgyak védelmet élveznek⁴⁴, továbbá nem lehetséges azok elkobzása, zsákmányolása, illetve zárolása.⁴⁵ Az egyezmény részes országai hozzájárulnak ahhoz, hogy a saját országuk hatályos büntetőtörvényeinek megfelelően járnak el az egyezmény részleteinek megszegői ellen.⁴⁶

Az UNESCO-egyezményben olvashatjuk, hogy kulturális javak eltulajdonítása vagy jogtalan másra ruházása esetén az adott ország kulturális értékeinek, örökségének elpusztítása történik.⁴⁷ Kimondja, hogy az országok kötelesek megfelelő számú szakembert alkalmazni⁴⁸ és bizonyos szervezeteket létrehozni, amelyek felelnek a kulturális javak kiviteli és behozatali engedé-

41 Annelies Pauwels: ISIS and illicit trafficking in cultural property: Funding terrorism through art. <http://f3magazine.unicri.it/?p=1098>

42 Az 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában, Hágában, 1954. év május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállt területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről. 5. cikk (2) bek.

43 Uo. II. fejezet A különleges védelemről, 8. cikk. A különleges védelem engedélyezése.

44 Uo. III. fejezet A kulturális javak szállításáról, 12–13. cikk.

45 Uo. 14. cikk.

46 Uo. VII. fejezet 28. cikk.

47 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által, Párizsban, az 1970. év november hó 14. napján elfogadott egyezmény kihirdetéséről. 2. cikk.

48 Magyarországon nem érvényesül, lásd természetvédelmi örök, akiknek feladatai közé tartozik a lelőhelyek védelme, miközben több ezer hektárnyi területet kell bejárniuk egy nap. <http://www.termeszetvedelem.hu/orszolgalat>

lyezettetéséért, továbbá régészeti lelőhelyek felügyeletét és olyan intézmények létrehozását szorgalmazza, amelyekben lehetőség van a leletek restaurálására, megőrzésére és a kiállításukra (múzeum, levéltár, műhely stb.).⁴⁹

A 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szól, ennek előzménye az 1995. június 24-én, Rómában aláírt UNIDROIT-egyezmény. Ezekben olvashatunk egyebek között az elévülési időkről (lopás után számított ötvenedik évig, illetve a tudomásra jutás után három éven belül elő kell terjeszteni az igényt a műtárgyakra)⁵⁰, a kárpótlás szabályairól⁵¹ vagy az általános rendelkezésekről.⁵²

Összegzés

A műkincs-kereskedelem hátterében állhatnak politikai, gazdasági vagy kulturális különbségek. Bár a második világháború óta erősödött a leletek védelme, amelynek érdekében számos egyezmény és jogszabály született, napjainkban még mindig keményen kell küzdeni az illegális kereskedelmük visszaszorítása ellen. Magyarországon az illegális műkincs-kereskedelem elleni küzdelem védelmi rendszere mind a jogi, mind a szervezeti infrastruktúrát tekintve kiforratlan: már a kulturális javak fogalommeghatározása sem egyértelmű. Ennek rendezése érdekében meg kellene vizsgálni, hogy más országok jogszabályai miként definiálják a terminológiákat, és ott hogyan zajlik az eljárás. Véleményem szerint nagyobb súlyt kell fektetni a civil szféra és a rendészeti szervek körében az illegális műkincs-kereskedelem és a kulturális javak védelmének témakörére, ennek hiányában ugyanis sem az illegális ásatások, sem a magángyűjtemények jogellenes birtoklása, esetleg adásvétele nem megakadályozható. Ezek mellett – a műtárgyak illegális kereskedelme elleni küzdelem sikere érdekében – kockázatelemzés után célszerű növelni az államhatár felügyeletét végző szervek ellenőrzésének hatékonyságát. Sajnos a schengeni információs rendszernek sincs műtárgyra vonatkozó felülete. A téma sokszínűségét mutatja, hogy a kulturális javak védelme kapcsán nemcsak rendészeti, de művészettörténeti, régészeti, hadtudományi és sok más tudományos terület fonódik össze egyszerre.

49 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának... i. m. 5. cikk.

50 2001. évi XXVIII. törvény II. fejezet, 3. cikk (3) bek.

51 Uo. 4. cikk.

52 Uo. IV. fejezet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Campbell, Peter B.: The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage. *International Journal of Cultural Property*, May 2013

Harnberger György – Tóth András – Vass Ádám: Korlátozások és tilalmak, valamint a termékbiztonsággal és megfelelőséggel kapcsolatos intézkedések a vámhatósági eljárásokban. Tansegédlet a NAV KEKI pénzügyőri szakosító tanfolyam és a tiltó-korlátozó rendelkezések továbbképzés, valamint a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar vám- és jövedéki igazgatási szakirány hallgatói részére. 2017, 15. o.

Hudák Krisztina: Egy államhatárokon átvélő társadalmi probléma. A régészeti célú fémkeresőzés múltja és jelene Magyarországon. *Határrendészeti Tanulmányok*, 2016/1.

Hudák Krisztina: A modern háborúk és az illegális műkincskereskedelem kapcsolatai. A háború művészete. 10 éves a Hadtörténeti esték. Pécs, 2016. április 12. Konferencia-előadás.

Kovács Bálint: A maffiánál találtak meg két lopott Van Gogh-festményt. *Index.hu*, 2016. szeptember 30.

http://index.hu/kultur/2016/09/30/a_maffianal_talaltak_meg_ket_lopott_van_gogh-festmenyt/

Kovács Noémi: Ókori perzsa kincseket találtak egy kamionban. *Origo.hu*, 2017. február 8. <http://www.origo.hu/itthon/20170208-asszir-sumer-es-okori-perzsa-targyakat-talaltak-egy-mukincstolvajnal.html>

Nagy Mihály: A régészeti örökség védelme Magyarországon. In: **Visy Zsolt (szerk.):** Magyar régészet az ezredfordulón. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 34–35. o.

Pauwels, Annelies: ISIS and illicit trafficking in cultural property: Funding terrorism through art. <http://f3magazine.unicri.it/?p=1098>

Porada, Edith: A Leonine Figure of the Protoliterate Period of Mesopotamia. *Journal of the American Oriental Society*, vol. 70, no. 4, 1950

V. Szabó Gábor: Kincsek a föld alatt. Elrejtett bronzkori fémek nyomában. In: **Anders Alexandra – Szabó Miklós – Raczy Pál (szerk.):** Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. L'Harmattan, Budapest, 2009 [Bibliotheca Archaeologica]

Varga János – Lukács Dalma: A Schengeni Információs Rendszer lehetőségei az illegális műkincskereskedelem elleni fellépésben. *Határrendészeti Tanulmányok*, 2017/1.

Virág Judit Kata: Az illegális műkincskereskedelem nemzetközi vonatkozásai – különös tekintettel a fegyveres konfliktusok okozta speciális körülményekre. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2012, 204. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII.] <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/virag.pdf>

Willett, Hannah D.: Ill-Gotten Gains: A Response to the Islamic State's Profits from the Illicit Antiquities Market. *Arizona Law Review*, vol. 58, no. 3, 2016

JOGSZABÁLYOK, EGYEZMÉNYEK

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény

A lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT-egyezmény kihirdetéséről szóló 2001. évi XXVIII. törvény

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

2016. évi törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról

Az 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában, Hágában, 1954. év május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállt területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről

1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által, Párizsban, az 1970. év november hó 14. napján elfogadott egyezmény kihirdetéséről